

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО І КОНТРАСТИВНА ЛІНГВІСТИКА

УДК 81'255.4'27:17.035.3 DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fpl.2024.137.4499>

РОЛЬ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ У ФОРМУВАННІ ЛІТЕРАТУРНО-КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ І КОНСТРУЮВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Тетяна Ляшенко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000
tetyana.lyashenko@lnu.edu.ua*

У статті проаналізовано роль художнього перекладу у формуванні літературно-культурного простору і конструюванні національної ідентичності. Зокрема, з'ясовано потребу переосмислення певних перекладознавчих понять і методологічних підходів, зумовлену динамічним тлумаченням кордонів і переосмисленням поняття ідентичності. Здійснено спробу визначити суттєві аспекти художнього перекладу як форми міжлітературної взаємодії та міжкультурної комунікації. Проілюстровано виокремлення націєтворчої функції художнього перекладу в українському перекладознавстві. Встановлено взаємозв'язки художнього перекладу, культури та національної ідентичності. Окреслено полісферичну модель культурного простору. Розглянуто різновиди національної ідентичності. Охарактеризовано художній переклад як вагому практику формування національного культурного простору як процесу творення, поширення та споживання таких текстів культури як перекладна література.

Ключові слова: художній переклад, міжлітературна взаємодія, міжкультурна комунікація, функція перекладу, літературно-культурний простір, національна ідентичність, модель культурного простору.

Вступ. У перекладознавчому науковому дискурсі утвердилася думка щодо перекладу як явища не лише мовного, а й культурного. Взаємодія культур, діалог літератур і зрештою діалог цивілізацій, обмін їхніми здобутками [8, с. 161] відбувається за допомогою перекладної літератури, вагомою часткою якої є література художня. У процесі міжлітературної взаємодії та міжкультурної комунікації перекладознавці [11; 1; 8] відзначають націєтворчу роль художнього перекладу. Мета цієї розвідки – проаналізувати вплив художнього перекладу на формування літературно-культурного простору і конструювання національної ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Із розвитком культурного напрямку в перекладознавстві художній переклад тлумачать ширше, ніж переклад творів художньої літератури з метою відтворити в єдності їхній зміст і форму, зберегти ідейний та образний потенціал, забезпечити естетичний вплив на читача [4, с. 4]. Усвідомлення того факту, що перекладають не лише з мови на мову, а й з культури

на культуру, що відбувається трансфер культур і трансфер між культурами [12, с. 26], призводить до переосмислення традиційного розуміння художнього перекладу як виду словесної творчості, результатом якої стає відтворення текстів, написаних однією мовою засобами іншої [10, с. 164]. Відбувається трансформація дослідницького канону, ознакою якого стає відкритість методологічних підходів до сприйняття, розуміння та інтерпретації іншомовних художніх творів, зокрема залучення до їхнього дослідження культурологічних, психологічних та філософських чинників, за яких відбувається переклад, і які впливають на його роль та статус у цільовій культурі. Переклад потрапляє в інше культурне середовище з метою стати його частиною, про що може свідчити його сприйняття читацькою аудиторією і письменницькими колами цього культурного простору [5, с. 5-6]. У процесі входження перекладного тексту до культури-реципієнта вагомішу роль відіграє цільова літературна полісистема як система текстотворення, ніж зв'язок перекладу з оригіналом. За А. Лефевром, через художній переклад відбувається взаємопроникнення літературних систем, і через проєкцію образу автора або художнього твору на іншу літературу, і шляхом привнесення в неї нових інструментів поетичної майстерності, нових жанрів, мотивів, сюжетів [7, с. 33]. Окрім запозичення нових жанрів, завдяки перекладу відбувається процес оновлення вже усталених жанрів новими художніми прийомами, новою естетикою, що О. Чередниченко називає естетичною функцією перекладу [8, с. 8]. З огляду на зазначені чинники М. Іваницька розуміє художній переклад широко – “<...> не лише як відтворення конкретного твору іншою мовою, а як акт донесення до іншомовної аудиторії культурно-естетичного феномену вихідної культури та забезпечення рецепції цього феномену в культурі-реципієнті” [3, с. 22].

Незважаючи на той факт, що у перекладознавчій науці майже одразу відзначали роль перекладу в творенні національних літературних мов і національних літератур та попри появу протягом останніх двох десятиліть окремих робіт, присвячених взаємозв'язку перекладу і націєтворення, ще наразі такі дослідження не систематизовані. На думку видавців збірки праць “Націєтворення та переклад” (нім. Nationenbildung und Übersetzung, 2015), дослідження останніх років, присвяченим взаємозв'язку між націєтворчими і перекладацькими процесами, притаманна певна амбівалентність [13, с. 7]. З одного боку, фактично від початку виокремлення перекладознавчої науки наголошується на тому, що інтенсивна перекладацька діяльність з історичного погляду майже завжди стоїть у витоків народних мов і національних літератур. З іншого боку, помітною стає тенденція досліджень до нівелювання традиційної, орієнтованої на національні мови історії літератури і культури. У зв'язку з цим певним викликом сучасних перекладознавчих студій можна вважати намагання поєднати ці два протилежні вектори: нівелювання національно-культурних моделей і водночас намагання з'ясувати вирішальну роль перекладів у становленні таких моделей. Дослідники роблять висновок, що фокусування уваги на ролі трансферу культури і перекладу у формуванні національної ідентичності сприяє продуктивному переосмисленню ідеологічних аспектів цієї проблематики, оскільки такий підхід уможливує ефективне подолання націоналістичних поглядів щодо чистоти і гомогенності національної ідентичності, щодо сприйняття своєї культури як єдино можливої і нормативної. Водночас погоджуємося з думкою авторів збірки про

те, що перекладознавству не слід переоцінювати чи абсолютизувати роль трансферних процесів, спрямованих на культурну гібридизацію і транснаціональне зближення [13, с. 8].

Критичний погляд на взаємозв'язок між перекладом і націєтворенням, за спостереженнями видавців вже згаданої збірки праць, свідчить про те, що переклади не лише слідує національним кордонам, окресленим вже в культурі, вони можуть бути передумовою їхньої появи [13, с. 8–9]. Сприйняття образу кордонів у традиційних просторових категоріях та розуміння взаємин між індивідуумами/спільнотами як кордонів сьогодні видається недостатніми вже з огляду на те, що зміщення кордонів відносно національної ідентичності, статусу мови (мова більшості/меншості), домінантної соціальної ідентичності (етнічної/релігійної/мовної/соціальної приналежності) не завжди вимагає просторового переміщення індивідуумів. У зв'язку з цим соціологія пропонує принципово новий підхід, в межах якого суспільство не ототожнює з національною державою і відходить від його територіально-географічного сприйняття. Динамічне тлумачення кордонів і переосмислення поняття ідентичності викликає потребу перегляду певних перекладознавчих понять і методологічних підходів. Це є для науки про переклад певним викликом, оскільки її становлення відбувається на ґрунті концепції “власне перекладу”, орієнтованого на національні мови [13, с. 11–12].

Методологія дослідження. Дослідження відбувається в руслі культурологічного напряму в перекладознавстві, згідно з яким художній переклад тлумачать не як суто мовне явище, а передусім як віддзеркалення культурної традиції, своєрідну проєкцію подій історичного, націєтворчого та загальнонаціонального виміру. В основу дослідження покладено теоретичний метод *абстрагування* для виявлення істотних аспектів художнього перекладу як форми міжлітературної взаємодії та міжкультурної комунікації та ролі особистості перекладача в процесі засвоєння духовних цінностей культури. *Історичний* метод використано з метою проілюструвати виокремлення націєтворчої функції художнього перекладу в українському перекладознавстві. Метод *узагальнення* застосовано для встановлення взаємозв'язків художнього перекладу, культури та національної ідентичності у межах полісферичної моделі культурного простору, в основу якої покладено концепцію національного культурного простору як сукупності публічних сфер відповідної національної ідентичності або сумісних з нею дискурсивних ідентичностей.

Результати дослідження та їхнє обґрунтування. Очевидним є широке визнання значної ролі перекладу в кристалізації національних культур. Історики культури і літератури стверджують, що більшість культур і національних літератур, серед них зокрема й українська, сформувалася під впливом перекладу, передусім перекладу художнього. Переклад у широкому контексті міжсистемного перенесення зумовлюють системні чинники різного типу, зокрема літературні традиції, жанри, художні смаки. Переклад є не лише носієм культурної пам'яті, пам'яті як “доступу до реального минулого” [6, с. 178], а водночас її регулятором і фіксатором. На художній переклад покладено місію зафіксувати у художньо-стильовій системі – шляхом перекодування в сталі символи – те стійке, усталене, що існує на рівні глибини ментальності нації задля збереження у свідомості наступних поколінь через свідомість іншої культури [6, с. 178].

Розгляд художнього перекладу як дієвої форми міжлітературної взаємодії та міжкультурної комунікації на сучасному етапі переходить від площини протиставлення “свого” “чужому”, за якого власна культура сприймається як норма, а інша як певне відхилення від норми, у площину глибинних парадигмальних відношень: особистість – світ – універсум [6, с. 177]. Художній переклад творять не безликі перемикачі коду, а особистості із власним уявленням про світ, власною системою цінностей, талантом і здібностями, мотивами і поетикою. Виявлення перекладачем у художньому образі як унікальному мовленнєвому витворі “індивідуального” в контексті “всезагального” можливе за умови “спільного горизонту” розуміння через досвід, який формує і текст, і сам процес розуміння перекладача-інтерпретатора. Шляхом такого осягнення тексту відбувається, за Д. Чижевським, “пізнання духовних основ культури” [9, с. 35]. На перекладі як засобі художньої взаємодії минулого і сучасного залишають відбиток і різні форми культурного діалогу всередині художньої системи, і особливості культурної пам’яті як регулятора процесів взаємодії та взаємовпливу різних форм культурного діалогу, що розгортаються в інтерпретаційному полі креативної ментальності [9, с. 37]. Перекладач як унікальна особистість у процесі засвоєння духовних цінностей культури і обстоєння ідеалів гуманізму усвідомлює відповідальність і за свій вибір, зокрема творів для перекладу, і за долю суспільства, нації та людства.

На особливу увагу заслуговує роль перекладу у формуванні національної ідентичності. Націєтворчу роль перекладу у перетворенні української етнографічної людності в політичну націю обґрунтував основоположник українського перекладознавства І. Франко [11, с. 41, 234]. Зорівчак Р., дослідниця націєтворчої концепції перекладу І. Франка, окреслюючи особливості формування українського літературно-культурного континууму зазначає: “Без історії українського художнього перекладу немає історії української культури і, отже, української нації <...> Саме тому перекладна література, починаючи від старокиївської доби, відіграє надзвичайно важливу роль у нашому культурному житті і як зберігач духовних цінностей, і як виховний засіб, і як засіб самовиразу нації та збагачення спроможностей рідної мови” [1, с. 4]. М. Стріха, проаналізувавши історію українського перекладу, виокремлює дві його функції для українського суспільства – літературну та націєтворчу, наголошуючи на націєтворчій як провідній [див. 11, с. 486–487]. О. Чередниченко серед функцій перекладу в сучасному світі, окрім комунікативної, когнітивної, естетичної функцій, також виокремлює націєтворчу. Перекладознавець зазначає, що в добу панування царської та більшовицької цензур, коли нація не мала умов для належного розвитку, саме переклади зарубіжної літератури були вагомим націєтворчим чинником [8]. На думку науковця, сучасні глобалізаційні процеси, що призводять до руйнування інформаційних кордонів та поглиблення транскордонної співпраці, створюють водночас небезпеку розчинення національних спільнот у глобальному суспільстві і повної втрати ними культурної ідентичності за умови домінування глобальної мови у внутрішньо національних комунікаціях. Переклад виконує в такому разі охоронну функцію, функцію збереження української мови і нації у світовому культурному просторі [8, с. 10].

Культурний простір сучасного глобалізованого світу не є однорідним і цілісним, він “розсипається” на фрагменти, точніше на такі собі архіпелаги публічних сфер, об’єднані

чи то спільною мовою, чи то спільною ідентичністю” [2, с. 68]. Культуролог О. Гриценко розуміє під культурним простором сукупність часопросторових комунікаційних взаємин між людьми як творцями і споживачами продуктів культурної діяльності, текстами культури і різноманітними культурними практиками та інституціями [2, с. 67]. Дослідник здійснює спробу моделювання культурного простору і окреслює дві його моделі: *топологічну* і *полісферичну*. Для аналізу впливу художнього перекладу на формування літературно-культурного простору і конструювання національної ідентичності нашу увагу концентруємо на полісферичній моделі, яка дає змогу проаналізувати механізми динамічного функціонування культурного простору.

Культурний простір у *полісферичній* моделі постає як сукупність публічних сфер різноманітних масштабів і з різними ідентичностями (груповими, ідеологічними і національними) [2, с. 68]. Відповідно до такої моделі культурного простору О. Гриценко визначає *національний культурний простір* як “сукупність не лише тих публічних сфер, що охоплюють своєю діяльністю територію (юрисдикцію) національної держави і є сумісними зі знаковими системами національної культури, але й тих, котрі хоч і діють почасти поза національною територією, зате ідентифікують себе з відповідною модерною нацією, її культурою, і також є культурно сумісними з нею” [2, с. 68]. Саму *публічну сферу* у цій моделі дослідник визначає як просторово структуровану систему елементів із різними функціями (тексти культури, їхні творці і споживачі), організованих навколо центрального елемента, осередку-генератора культурного контенту, поєднаних комунікаційними зв’язками (канал, платформа, мережа зв’язків) та кодами комунікації (мова, фігуративні образотворчі засоби та ін.) [2, с. 71]. *Тексти культури* в полісферичній моделі слід розуміти як елементи контенту комунікації, що відбувається в межах публічної сфери. До *осередку-генератора*, співвідносного з поняттям ядра в семіосфері Ю. Лотмана, науковець зараховує ЗМІ зі своєю аудиторією, активний культурний, науковий чи громадський осередок, впливовий мистецький колектив зі своєю публікою або популярний Інтернет-ресурс зі своєю “спільнотою”.

Окрему увагу у моделюванні культурного простору О. Гриценко приділяє питанню *ідентичності*. Приналежність тексту культури чи дієвця до простору певної культури визначає, на думку науковця, їх участь у культурній комунікації в межах однієї чи кількох публічних сфер цього простору за допомогою сумісних комунікаційних кодів та ідентифікації з культурою та спільнотою, котра її сформувала й підтримує [2, с. 72]. Ідентичність має будь-який елемент культурного простору, не лише особи, а й тексти культури, її інституції (осередки-генератори публічних сфер) і самі публічні сфери як ціле. У сучасному світі, що зазнає динамічних змін, нестабільною, мінливою стає і ідентичність. У гуманітарних науках здебільшого утвердилося розуміння групової ідентичності як соціально й культурно детермінованої конструкції, як наслідку (само-) типізації суб’єкта (особи, групи) шляхом співвіднесення себе з іншими групами, інституціями, світоглядними чи політичними ідеалами [2, с. 73].

Ключовим моментом полісферичної моделі культурного простору є ідентичність *національна*. Щодо різновидів національної ідентичності, на думку О. Гриценка, замість громадянської (політичної) та етнічної ідентичності мову вести слід відповідно про *номінальну* і *дискурсивну* (дискурсивну у О. Гриценка – *Т. Л.*) національні ідентичності.

Номинальна ідентичність означає громадянство та/або етнічне чи національне (країна народження) походження, яке може супроводжуватися відповідною свідомою національно-культурною само-ідентифікацією або ні. *Дискурсна* ідентичність є наслідком ідентифікації, не завжди усвідомленої, “із тими цивілізаційними/світоглядними настановами, системою вартостей, історичними, етичними й естетичними уявленнями, що сформувалися як домінуючі (мейнстрімові) в певній культурі” [2, с. 74]. Проявами цієї ідентичності можуть бути не лише експліцитні твердження та оцінні судження, а й використання певної термінології, наприклад, послідовне використання в сучасних перекладах власних назв *Білорусія, Молдавія, Прибалтика* замість політично коректних *Білорусь, Молдова, Балтія* можна розглядати як імпліцитну декларацію не української, а пострадянської дискурсною ідентичності. Національна *ідентичність тексту культури* може бути не завжди очевидною, навіть попри наявні ознаки його приналежності до певної культури, особливо коли мова йде про твір світового культурного надбання; до прикладу, російськомовні твори Т. Шевченка, німецькомовна та польськомовна літературна спадщина І. Франка, твори Миколи Гоголя, на які одночасно претендують українська і російська культури, творчість Г. Гайне, яка стала невід’ємною частиною французької культури, твори румунської та німецької письменниці Герти Мюллер та ін. Тексти культури із власною ідентичністю можуть у специфічному дискурсному контексті формувати ідентичність, відмінну від своєї власної. Зокрема, у 1960-х та 1970-х роках часопис “Всесвіт”, публікуючи виключно перекладні твори іноземних авторів, сприяв, на думку О. Гриценка, формуванню у своїх читачів модерної української ідентичності [2, с. 76]. Ідентичність інституції/корпорації/організації, так звана *корпоративна ідентичність*, демонструє певні різновиди корпоративної національної ідентичності. Номинальна національна ідентичність медійної чи культурної організації може не збігатися з ідентичністю створеного або поширюваного нею контенту, напр., вже згаданий часопис “Всесвіт”, маючи українську прописку, публікував перекладні твори іноземних авторів. *Ідентичність публічної сфери* як цілого, не обов’язково національна, єдина і тривка, визначається головно ідентичністю осередку-генератора ((міжнародні і національні професійні (літературні та наукові) спільноти, видавництва, культурно-мистецькі асоціації або науково-освітні заклади та фахові часописи)). Генератор як активний культурний осередок може цілеспрямовано формувати і зберігати свою дискурсну ідентичність в усій публічній сфері, проте може і не сприяти цьому, керуючись лише власною вигодою. Приміром, на ринку видавничої індустрії ще донедавна українські видавництва масово публікували твори популярних іноземних авторів у російському перекладі. Складність визначення ідентичності публічної сфери зумовлена тим фактом, що її генератор може змінювати номинальну і мати множинну дискурсну ідентичність, він може поширювати дискурсно неоднорідний контент. Зокрема, літературно-перекладацька спілка “Трансліт” (translite.V.), яку 2010 року заснували німецькі та українські перекладачі, літературознавці та посередники культури, популяризує українську мову та літературу в Німеччині, Австрії та Швейцарії. Спілка організовує переклади художньої літератури, читання, дискусії, інформаційні форуми не лише в німецькомовних країнах, а також активно працює в Україні, влаштовуючи читання, спільні перекладацькі майстерні та налагоджуючи співпрацю видавництв. Її

аудиторія є гетерогенною, різні її сегменти з різними ідентичностями об'єднує лише культурна сумісність з цією публічною сферою, тобто здатність сприймати і розуміти принаймні частину її контенту [2, с. 78].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для визначення ролі художнього перекладу у формуванні національного культурного простору та конструюванні національної ідентичності у цьому дослідженні спираємося на полісферичну модель культурного простору. Культурний простір такої моделі становлять публічні сфери різноманітних рівнів (глобального, національного, регіонального, локального, галузевого та нішевого) з такими головними елементами: тексти культури як складники контенту комунікації, їхні творці і споживачі. Приналежність окремого елемента до простору певної культури визначає його участь у культурній комунікації в межах однієї чи кількох публічних сфер за допомогою сумісних комунікаційних кодів та завдяки ідентифікації з певною культурою і спільнотою, котра її сформувала й підтримує. До визначальних параметрів публічних сфер належать номінальні та дискурсні ідентичності їхніх осередків-генераторів; обсяги і зміст твореного й трансльованого в їх межах контенту; розмір, структура й соціокультурні характеристики їхніх аудиторій. Беручи до уваги полісферичну модель культурного простору, можемо віднести художній переклад до вагомих практик формування національного культурного простору як процесу творення, поширення та споживання/рецепції таких текстів культури як перекладна література. Через міжкультурний обмін та культурне запозичення художній твір може здобути ще одну ідентичність, відмінну від оригінальної. Перекладачі художньої літератури є учасниками міжкультурної комунікації, вони творять переклади і сприяють їх поширенню і рецепції в різноманітних публічних сферах довкола різних осередків-генераторів. Культурний осередок-генератор, ідентичність якого суголосна з національною ідентичністю країни і який докладає цілеспрямованих зусиль, аби його дискурсну ідентичність поділяла уся публічна сфера, сприяє формуванню та зміцненню національної ідентичності своєї аудиторії. Проблема єдності і цілісності національного культурного простору зумовлена культурною сумісністю усіх його публічних сфер, вагомим чинником якої є використання мови як культурного коду. Зменшення присутності національної мови у глобальному комунікаційному просторі призводить до нівелювання національних ідентичностей. За таких умов якісний художній переклад сприятиме збереженню національної ідентичності культурного простору. Перспективу подальших досліджень становить визначення ролі художнього перекладу у формуванні окремого українського та німецькомовного національного культурного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зорівчак Р. П. Український художній переклад як націєтворчий чинник. *Зарубіжна література*. 2007. Квіт. (Чис. 14). С. 1–5.
2. Гриценко О. А. Моделі культурного простору та проблема ідентичності його елементів. *Культурологічна думка*. 2019. № 15. С. 66–82.
3. Іваницька М. Л. Особистісний вимір в історії українсько-німецького перекладу (від середини ХІХ до початку ХХІ століття): дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.16 / Київський національний університет. Київ, 2016. 491 с.
4. Коптілов В. Теорія і практика перекладу: навч. посібник. Київ : Юніверс, 2003. 280 с.
5. Наливайко Д. С. Спільність і своєрідність. Українська література в контексті європейського літературного процесу. Київ : Дніпро, 1988. 395 с.
6. Павленко О. Художній переклад як носій культурної пам'яті. *Питання літературознавства*. 2018. Вип. 97. С. 175–190.
7. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
8. Чередниченко О. І. Функції перекладу в сучасному світі. *Григорій Кочур у контексті української культури другої половини ХХ віку* : матеріали Всеукр. наук. конф., м. Львів, 14-15 жовт. 2005р. / Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Львів : Видавництво ЛНУ ім. І. Франка, 2009. С. 4–11.
9. Чижевський Д. Філософські твори : у 4 т. / заг. ред. В. Лісового. Київ : Смолоскип, 2005. Т. 2. 264 с.
10. Шемуда М. Г. Художній переклад як важливий чинник міжкультурної комунікації. *Наукові записки НДУ ім. Гоголя. Філологічні науки*. 2013. Кн. 1. С. 164–168.
11. Шмігер Т. Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя / передм. Р. Зорівчак. Київ : Смолоскип, 2009. 342 с.
12. Bachmann-Medick Doris. Cultural Turns: Neuorientierungen in den Kulturwissenschaften. Reinbek bei Hamburg, 2009. 420 S.
13. Gipper A., Dizdar D. Übersetzung als Konstruktionselement nationaler Identität. Dilek Dizdar, Andreas Gipper und Michael Schreiber (Hg.). *Nationenbildung und Übersetzung. Ost-West-Express. Kultur und Übersetzung*. Band 23. Berlin : Frank & Timme, 2015. S. 7–16.

REFERENCES

1. Zorivchak R. P. Ukrainyskiy khudozhnii pereklad yak natsiietvorchyyi chynnyk [Ukrainian literary translation as a nation-building factor]. *Zarubizhna literatura*. 2007. Kvit. (Chys. 14). S. 1–5.
2. Hrytsenko O. A. Modeli kulturnoho prostoru ta problema identychnosti yoho elementiv [Models of cultural space and the problem of identity of its elements]. *Kulturolohichna dumka*. 2019. № 15. S. 66–82.
3. Ivanytska M. L. Osobystisnyi vymir v istorii ukrainsko-nimetskoho perekladu (vid seredyny XIX do pochatku XXI stolittia) [The personal dimension in the history of Ukrainian-German translation (from the middle of the XIX to the beginning of the XXI century)]: dys. ... d-ra filol. nauk : 10.02.16 / Kyivskiy natsionalnyi universytet. Kyiv, 2016. 491 s.
4. Koptilov V. Teoriia i praktyka perekladu [Translation Theory and Practice]: navch. posibnyk. Kyiv : Yunivers, 2003. 280 s.
5. Nalyvaiko D. S. Spilnist i svoieridnist. Ukrainska literatura v konteksti yevropeiskoho literaturnoho protsesu [Commonality and Originality. Ukrainian Literature in the Context of the European Literary Process]. Kyiv : Dnipro, 1988. 395 s.
6. Pavlenko O. Khudozhnii pereklad yak nosii kulturnoi pamiaty [Literary translation as a carrier of cultural memory]. *Pytannia literaturoznavstva*. 2018. Vyp. 97. S. 175–190.
7. Rebrii O. V. Suchasni kontseptsii tvorchosti u perekladi [Modern Concepts of Creativity in Translation]: monohrafiia. Khariv : KhNU imeni V. N. Karazina, 2012. 376 s.
8. Cherednychenko O. I. Funktsii perekladu v suchasnomu sviti [Translation functions in the modern world]. *Hryhorii Kochur u konteksti ukrainskoi kultury druhoi polovyny XX viku : materialy Vseukr. nauk. konf., m. Lviv, 14-15 zhovt. 2005r. / Lvivskiy nats. un-t im. I. Franka, Kyivskiy nats. un-t im. T. Shevchenka*. Lviv : Vydavnytstvo LNU im. I. Franka, 2009. S. 4–11.
9. Chyzhevskiy D. Filosofski tvory [Philosophical works] : u 4 t. / zah. red. V. Lisovoho. Kyiv : Smoloskyp, 2005. T. 2. 264 s.
10. Shemuda M. H. Khudozhnii pereklad yak vazhlyvyi chynnyk mizhkulturnoi komunikatsii [Literary translation as an important factor in intercultural communication]. *Naukovi zapysky NDU im. Hoholia. Filolohichni nauky*. 2013. Kn. 1. S. 164–168.
11. Shmiher T. Istoriia ukrainskoho perekladoznavstva XX storichchia [History of Ukrainian Translation Studies in the 20th century] / peredm. R. Zorivchak. Kyiv : Smoloskyp, 2009. 342 s.
12. Bachmann-Medick Doris. Cultural Turns: Neuorientierungen in den Kulturwissenschaften. Reinbek bei Hamburg, 2009. 420 S.
13. Gipper A., Dizdar D. Übersetzung als Konstruktionselement nationaler Identität. Dilek Dizdar, Andreas Gipper und Michael Schreiber (Hg.). *Nationenbildung und Übersetzung. Ost-West-Express. Kultur und Übersetzung*. Band 23. Berlin : Frank & Timme, 2015. S. 7–16.

Стаття надійшла до редколегії 28.06.2024

Прийнята до друку 06.07.2024

THE ROLE OF LITERARY TRANSLATION IN SHAPING LITERARY AND CULTURAL SPACE AND CONSTRUCTING NATIONAL IDENTITY

Tetiana Liashenko

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000
tetyana.lyashenko@lnu.edu.ua*

The article analyses the role of literary translation in the shaping of literary and cultural space and construction of national identity. The research is carried out in line with the Cultural Studies approach in Translation Studies, according to which literary translation is interpreted not as a purely linguistic phenomenon, but primarily as a reflection of a cultural tradition, a kind of projection of events of historical, nation-building and nationwide dimensions. In particular, the author explains the need to rethink certain concepts and methodological approaches in Translation Studies due to the dynamic interpretation of borders and rethinking of the concept of identity. An attempt is made to identify the essential aspects of literary translation as a form of interliterary interaction and intercultural communication. The paper illustrates the distinction of the nation-building function of literary translation in Ukrainian Translation Studies. The interrelationships between literary translation, culture and national identity are established. The polysphere model of cultural space is outlined. Varieties of national identity are considered. The author characterizes literary translation as an important practice of forming a national cultural space as a process of creation, dissemination and consumption of such cultural texts as translated literature. Translators are participants in intercultural communication, they create translations and facilitate their dissemination and reception in various public spheres from the global to the niche levels around various generating centres. A cultural centre-generator whose identity is in line with the national identity of the country and which makes deliberate efforts to ensure that its discursive identity is shared by the entire public sphere contributes to the formation and strengthening of the national identity of its audience. The problem of the unity and integrity of the national cultural space is caused by the cultural compatibility of all its public spheres, an important factor of which is the use of language as a cultural code. The spread of electronic global communication and the growing trend towards the use of a global language reduces the presence of the national language in the global communication space, which leads to the levelling of national identities. In such circumstances, high-quality translation will help preserve the national identity of the cultural space.

Key words: literary translation, interliterary interaction, intercultural communication, translation function, literary and cultural space, national identity, model of cultural space.